

УДК 378:22:78:[331.102.24:3.071]

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_2-69-78

ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ГАЛУЗІ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

В. А. Лісовий

ORCID 0000-0001-6232-6602

У статті розглянуто можливості використання особистісно-діяльнісного підходу в процесі професійного розвитку майбутнього фахівця у галузі музичної педагогіки. Висвітлюються ключові ідеї відомих науковців – представників особистісно-діяльнісного підходу в психології та педагогіці. Аналізуються теоретичні концепції, пов'язані з професійним розвитком майбутніх фахівців, зокрема, у сфері мистецької освіти.

Професійний розвиток розглядається у статті як особливий вид діяльності, спрямованої на самовдосконалення особистості майбутнього педагога. Тому значна увага приділена аналізу цього феномену, його специфіці. Зазначено, що професійний розвиток має певну структуру, відбувається за визначеними стадіями, тобто являє собою «формування» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, оскільки саме діяльність задає вимоги до особистості, виступає стимулом її розвитку.

Професійний розвиток майбутніх фахівців-музикантів передбачає тісне поєднання особистісного і діяльнісного аспектів; у процесі конструювання освітнього процесу для майбутніх фахівців у галузі музичної педагогіки необхідною є орієнтація на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності.

Ключові слова: методологічний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, особистість, діяльність, професійний розвиток, професійна підготовка, майбутній фахівець у галузі музичної педагогіки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Оновлення системи мистецької, і зокрема музичної освіти в Україні багато в чому залежить від професіоналізму педагогів, їхнього ставлення і готовності до нововведень. Перехід мистецької освіти на якісно новий рівень пов'язаний із суттєвою зміною функцій професійної діяльності педагогів-музикантів, а також потребою у формуванні в них нових професійних компетенцій. Спрямування діяльності фахівців музичних спеціальностей у

соціокультурному просторі сучасності є досить широким: воно може бути мистецько-педагогічним, мистецько-культурним, художньо-творчим, художньо-проектним, художньо-виконавським, науково-дослідним, просвітницьким, арт-терапевтичним, неформально-мистецьким, інноваційно-технологічним тощо. Зрозуміло, що ці напрями діяльності обумовлені суспільно-економічними, політичними, культурними потребами і запитами суспільства.

Починаючи від другої половини ХХ ст. і до наших днів у працях науковців є досить поширеним особистісно-діяльнісний підхід, який застосовується відносно до пізнання та формування особистості, а також у дослідженнях сфери професійної діяльності особистості. Реалізація цього підходу полягає у моделюванні такої структури педагогічної діяльності у процесі професійного навчання, яка була б здатна забезпечувати пріоритет особистості над усією освітньою діяльністю. Тому з'ясування ролі особистісно-діяльнісного підходу до професійного розвитку майбутнього фахівця у галузі музичної педагогіки на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Основи особистісно-діяльнісного підходу були закладені у психології в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, К. Ушинського, де особистість розглядається як суб'єкт діяльності; формуючись у діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, вона сама визначає їх характер. Ядром теорії особистісно-діяльнісного підходу служать ідеї Л. Виготського про те, що особистість в активній формі повинна вивчати і усвідомлювати історичний досвід людства; основи концепції поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін), що характеризують процес отримання знань в результаті виконання майбутніми педагогами системи дій; висновки досліджень В. Давидова, Д. Ельконіна, що показують залежність формування якостей особистості від системи самостійно засвоювати навчальні заняття. Розвиток ідей особистісно-орієнтованого підходу в працях І. Бека, І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Рибалки, С. Сисоєвої, Т. Сущенко, І. Якиманської дозволяє дійти висновку, що основний наголос у цих дослідженнях зроблено на визначенні засобів представлення навчального матеріалу, забезпеченні індивідуальної роботи та самореалізації й саморозвитку особистості, яка навчається.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У той же час потребують більшої конкретизації питання, пов'язані із застосуванням особистісно-діяльнісного

підходу в галузі професійної підготовки та професійного розвитку майбутніх фахівців музичної педагогіки у вищій школі, зокрема, на магістерському рівні.

Мета статті – окреслити можливості використання особистісно-діяльнісного підходу в процесі професійного розвитку майбутнього фахівця у галузі музичної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особистісно-діяльнісний підхід відноситься до одних із найважливіших методологічних підходів у педагогічній науці. Методологічний підхід являє собою особливий спосіб мислення та пізнання об'єктивної реальності, що формується умовами дослідження, високим рівнем знань і професійної підготовки та цілісним спрямуванням. Поняття «підхід» традиційно трактується як «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь» (Вітвицька, 2006, с. 13). Використання методологічних підходів у педагогіці дозволяє, «по-перше, визначити її науково-теоретичні проблеми, встановити їх ієрархію, розробити стратегію і основні способи їх вирішення, по-друге, обґрунтувати, створити і реалізувати технологічні механізми модернізації освітньої практики; а також здійснити прогнозування розвитку педагогічної науки і практики» (Юдина, 2013, с. 13).

Оскільки професійний розвиток є, по суті, особливим видом діяльності, спрямований на самовдосконалення особистості майбутнього педагога, детальніше зупинимося на визначенні специфіки самого феномену професійного розвитку.

Розвиток, за визначенням І. Лернера (1980), – це «процес становлення готовності людини до самостійної організації своєї діяльності відповідно з виниклими або поставленими завданнями різного рівня складності, в т. ч. що виходять за рамки засвоєних» (с. 70). Таке визначення робить акцент на самоорганізації особистістю своєї діяльності. Критерієм розвитку є фонд знань і способів діяльності, яким володіє суб'єкт, і ступінь складності проблем, які він може вирішити самостійно (Левитан, 1991, с. 75).

При розгляді проблеми становлення і розвитку особистості ми спираємося на методологічне положення Б. Ананьєва (1996) про те, що «розвиток особистості, з одного боку, є зростаюча за масштабами і рівнями інтеграція – утворення великих «блоків», систем або структур, синтез яких в певний момент життя людини виступає як найбільш загальна структура особистості. З іншого боку, розвиток особистості є і все зростаюча диференціація її психофізіологічних функцій, процесів, станів і особистісних властивостей, пропорційна прогресуючій інтеграції» (с. 255-256).

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців дозволяє визначити професійний розвиток як «формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей і їх інтеграцію, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей людини» (Шахматова, 2000, с. 45). Професійний розвиток «передбачає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціального впливу на особистість, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності (пізнавальну, навчально-професійну і ін.) з метою формування у неї системи професійно важливих знань, умінь, якостей, форм поведінки та індивідуальних способів виконання професійної діяльності» (Там само, с. 45). Іншими словами, професійний розвиток – це «формування» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності.

Важливе значення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців надається рушійним силам розвитку особистості, які мають величезний вплив на процес професійного розвитку. Це пов'язано з тим, що у процесі професійного розвитку виникають суперечності двоякого роду: 1) між особистістю і зовнішніми умовами життєдіяльності; 2) внутрішньо-особистісні суперечності. Основним протиріччям, що детермінує розвиток особистості, є протиріччя між сформованими властивостями, якостями особистості та об'єктивними вимогами професійної діяльності.

На думку Е. Зеєра (2003), джерелом професійного розвитку є протиріччя між досягнутим рівнем розвитку особистості і вимогами, які пред'являють суспільство, колектив, навчальна і професійна діяльність до системи вже сформованих знань, умінь і навичок, а також до індивідуально-психологічних властивостей особистості.

Досліджуючи фактори професійно-особистісного розвитку педагогів у процесі їх діяльності, І. Лушнікова, Л. Мітіна, Є. Рогов, В. Сластьонін підкреслювали, що процеси особистісного і професійного розвитку не слід розглядати відокремлено (вони тісно пов'язані між собою і було б неправомірно намагатися їх розривати або протиставляти один одному). Є. Клімов також підкреслював, що вся сукупність особистих якостей і операціональних можливостей людини може виступати сферою внутрішніх умов успішної професійної діяльності. На думку науковця, аналіз «професійного становлення особистості» традиційно здійснюється в двох аспектах: процесуальному (як тимчасова послідовність стадій) і структурно-діяльнісному (як цільова трансформація засобів і способів педагогічної діяльності).

Н. Глуханюк (1999) зауважувала, що на кожному етапі професійний розвиток має особливе психологічне «забарвлення». Так, «на стадії оптації професійна діяльність, яку вибирає оптант, відбивається не завжди адекватним уявленням про її соціальну значущість, способи професійної підготовки, області поширення, умови праці, матеріальні блага. Про зміст професійної діяльності у оптанта уявлення, як правило, досить поверхневе» (с. 24).

Розвиток діяльності на другому етапі – професійної підготовки – походить від навчально-пізнавальної до навчально-професійної та від неї до реальної професійної діяльності. «Існуюча система професійної підготовки бачить свою мету в формуванні навчально-пізнавальної діяльності: її мотивації, способів придбання і контролю знань, умінь, навичок. На її освоєння і спрямовані зусилля учнів. Виникає протиріччя між метою і результатами професійної підготовки. Мета навчального закладу – освоєння і розвиток навчально-пізнавальної діяльності, результат профпідготовки – освоєння професійної діяльності. Подолання цього протиріччя можливе шляхом зміни діяльності учнів з урахуванням її становлення» (Там само, с. 26).

На третій стадії (адаптації) йде активне освоєння діяльності через оволодіння виконавською частиною нормативно схвалюваної професійної діяльності. Виконання професійних функцій призводить до формування умінь і навичок. Розвиток діяльності на цьому етапі пов'язаний з рівнем умінь.

Четверта стадія (професіоналізації) «характеризується утворенням блоків інтеграційних елементів діяльності, так званих модулів діяльності, які формуються в міру вдосконалення виконавської частини в процесі її освоєння. Утворення таких великих блоків призводить до вироблення найбільш стабільного стилю виконання діяльності. Стабілізацією нормативно схвалюваної діяльності, як правило, закінчується становлення професійної діяльності» (Там само, с. 27).

На переконання Т. Казанцевої (2000), «професійне становлення і розвиток особистості переслідує мету забезпечення досить надійної поведінки індивіда в конкретних і типових життєвих і професійних умовах, що визначає формування стійких рис особистості, характерних, зокрема, для майбутнього виду діяльності. Отже, діяльність задає вимоги до особистості, виступає стимулом її розвитку і умовою формування її рис і якостей, найбільш адекватних конкретним формам поведінки і діяльності, тобто професійне становлення – це одна з форм розвитку особистості» (с. 8).

Розглядаючи професійний розвиток майбутніх фахівців-музикантів, ми виходили з того, що даний процес передбачає поєднання особистісного і діяльнісного аспектів, оскільки, за слушним твердженням В. Сластьоніна, таким чином досягається необхідна цілісність образу педагога-новатора. У зв'язку з цим в якості важливої методологічної основи для нашого дослідження є особистісно-діяльнісний підхід, основи якого були закладені у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонт'єва, С. Рубінштейна. Також є важливим врахування теоретичних положень зазначених вчених щодо єдності свідомості і діяльності, згідно з якими психіка і свідомість, формуючись у діяльності, в діяльності і виявляються. Так, в основі теорії діяльності С. Рубінштейна (2000) лежить розуміння діяльності як «переходу суб'єкта в об'єкт, де формується сам суб'єкт», з акцентом на тому, що в діяльності і через неї встановлюються дієвий зв'язок між людиною і світом, завдяки якій буття виступає як реальна єдність і взаємопроникнення суб'єкта та об'єкта (с. 14). Саме через різні види музично-педагогічної діяльності і в процесі цієї діяльності майбутній педагог-музикант стає самим собою, відбувається самоактуалізація його особистості та професійний розвиток.

Особистісно-діяльнісний підхід є симбіозом особистісного і діяльнісного підходів, які лише умовно підлягають теоретичному розподілу. Особистісний підхід, згідно з працями А. Алексєєва, І. Беха, Є. Бондаревської, В. Давидова, С. Кульнєвича, В. Серікова, В. Сластьоніна, В. Слободчикова та ін. визначається як «принцип свободи особистості в освітньому процесі (вибір пріоритетів, освітніх шляхів, формування власного, особистісного досвіду; опора на відповідні особистісні якості: основні потреби, направленість особистості, ціннісні орієнтації, життєві плани, настанови, домінуючі мотиви діяльності тощо)» (Якиманская, 1996, с. 9). Зasadничим у розумінні сутності особистісного підходу є поняття «особистість», з визнання її індивідуальності, самоцінності, її розвитку не як колективного об'єкту, але, передусім, як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом.

В. Ортинський (2009) зазначає: «цей підхід наполегливо вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуального й морального потенціалу, права на повагу; припускає опору в освіті на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов» (с. 37).

Розглядаючи особистісний підхід, М. Вікуліна (2004) наголошує на тому, що особистісний підхід в педагогіці розглядає людину як абсолютну цінність, що припускає гуманне відношення до особистості, що розвивається, в діаді «суб'єкт-студент – суб'єкт-викладач», яке побудоване

на принципах співпраці і свободи вибору студентом змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних і життєвих потреб (с. 45).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, особистісна складова особистісно-діяльнісного підходу передбачає врахування у процесі професійного розвитку майбутніх фахівців у галузі музичної педагогіки їхніх індивідуально-психологічних особливостей, якостей, самосвідомості і відповідальності суб'єкта власного розвитку і суб'єкта взаємодії, індивідуальної траєкторії означеного розвитку.

Враховуючи, що професійний розвиток майбутніх фахівців у галузі музичної педагогіки відбувається у процесі різноманітних форм музично-професійної діяльності (музично-педагогічна, музично-виконавська, музично-оцінна, музично-аналітична, музично-пізнавальна) важливого значення набуває діяльнісний підхід, основною якого є базове поняття «діяльність» як активна взаємодія з навколишньою дійсністю, під час якої суб'єкт діяльності свідомо і цілеспрямовано змінює світ і самого себе. Діяльність виступає одночасно засобом і вирішальною умовою розвитку особистості, зокрема професійного.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Санкт-Петербург, 1996. 338 с.
2. Викулина М. А. Личностно-ориентированный подход в педагогике: теоретическое обоснование и пути реализации: учеб. пособие. Нижний Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2004. 296 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 401 с.
4. Глуханюк Н. С. Аутопсихологическая компетентность как основа профессиональной компетентности педагога. *Образование и наука*. 1999. № 1. С. 175-184.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учеб. пособие. 2-е изд. Москва : Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с.
6. Казанцева Т. А. Особенности личностного развития и профессионального становления студентов-психологов: автореф. дис. ... канд психол. наук : 19.00.01. Москва, 2000. 16 с.
7. Левитан К. М. Личность педагога в становлении и развитии. Свердловск : СГУ, 1991. 143 с.
8. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Знание, 1980. 96 с.
9. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Издательство «Питер», 2000. 599 с.

11. Шахматова О. Н. Личностно ориентированные технологии профессионального развития педагогов профессиональной школы: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Екатеринбург, 2000. 187 с.
12. Юдина О. И. Методология педагогического исследования. Оренбург, 2013. 141 с.
13. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Москва : Сентябрь, 1996. 96 с.

References

1. Anan'ev, B. G. (1996). *Chelovek kak predmet poznaniya [Man as a subject of knowledge]*, 338. St. Petersburg (rus).
2. Vikulina, M. A. (2004). *Lichnostno-orientirovanniy podkhod v pedagogike: teoreticheskoe obosnovanie i puti realizatsii: ucheb. posobie [Personality-oriented approach in pedagogy: theoretical justification and ways of implementation: textbook]*, 296. Nizhny Novgorod: Izd-vo NGLU im. H. A. Dobrolyubova (rus).
3. Vitvytska, S. S. (2006). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly: pidruchnyk za modulno-reytyhovouy systemoyu navchannia [Fundamentals of higher school pedagogy: a textbook on the module-rating system of education]*, 401. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (ukr).
4. Hlukhaniuk, N. S. (1999). Autopsihologicheskaja kompetentnost' kak osnova professional'noj kompetentnosti pedagoga. [Autopsychological competence as the basis of a teacher's professional competence]. *Obrazovanie i nauka, 1*, 175-184 (ukr).
5. Zeer, E. F. (2003). *Psikhologiya professiy: ucheb. posobie [Psychology of professions: textbook]*. (2-d ed., 336). Moscow: Akademicheskij prospekt; Ekaterinburg: Delovaya kniga (rus).
6. Kazantseva, T. A. (2000). *Osobennosti lichnostnogo razvitiya i professionalnogo stanovleniya studentov-psikhologov [Features of personal development and professional formation of psychology students]*. (Master's thesis), 16. Moscow (rus).
7. Levitan, K. M. (1991). *Lichnost pedagoga v stanovlenii i razvitii [The personality of the teacher in the formation and development]*, 143. Sverdlovsk: SGU (rus).
8. Lerner, I. Ya. (1980). *Protsess obucheniya i ego zakonomernosti [The learning process and its patterns]*, 96. Moscow: Znanie (rus).
9. Ortynskyi, V. L. (2009). *Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. [Higher school pedagogy: textbook]*, 472. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury (ukr).
10. Rubinshteyn, S. L. (2000). *Osnovy obshchey psikhologii [Fundamentals of General Psychology]*, 599. St. Petersburg: Piter (rus).
11. Shakhmatova, O. N. (2000). *Lichnostno-orientirovannye tekhnologii professionalnogo razvitiya pedagogov professionalnoy shkoly [Person-oriented technologies of professional development of teachers of a professional school]*. (Master's thesis), 187. Ekaterinburg (rus).
12. Yudina, O. I. (2013). *Metodologiya pedagogicheskogo issledovaniya [Methodology of pedagogical research]*, 141. Orenburg (rus).
13. Yakimanskaya, I. S. (1996). *Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoy shkole [Person-centered learning in a modern school]*, 96. Moscow: Sentyabr (rus).

ЛИЧНОСТНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РАЗВИТИЮ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

В. А. Лисовой

В статье рассмотрены возможности использования личностно-деятельностного подхода в процессе профессионального развития будущего специалиста в области музыкальной педагогики. Освещаются ключевые идеи известных ученых – представителей личностно-деятельностного подхода в психологии и педагогике. Анализируются теоретические концепции, связанные с профессиональным развитием будущих специалистов, в частности, в сфере художественного образования.

Профессиональное развитие рассматривается в статье как особый вид деятельности, направленной на самосовершенствование личности будущего педагога. Поэтому значительное внимание уделено анализу этого феномена, его специфике. Отмечено, что профессиональное развитие имеет определенную структуру, происходит по определенным стадиям, то есть, представляет собой «формообразование» личности, адекватной требованиям профессиональной деятельности, поскольку именно деятельность задает требования к личности, выступает стимулом ее развития.

Профессиональное развитие будущих специалистов-музыкантов предполагает тесное сочетание личностного и деятельностного аспектов; в процессе конструирования образовательного процесса для будущих специалистов в области музыкальной педагогики необходима ориентация на личность как цель, субъект, результат и главный критерий его эффективности.

Ключевые слова: *методологический подход, личностно-деятельностный подход, личность, деятельность, профессиональное развитие, профессиональная подготовка, будущий специалист в области музыкальной педагогики.*

PERSONAL-ACTIVITY APPROACH TO THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE SPECIALIST IN THE FIELD OF MUSIC PEDAGOGY

V. A. Lisovyi

The author of the article considers the possibilities of using a personal-activity approach in the process of professional development of a future specialist in the field of music pedagogy. The key ideas of well-known scientists, representatives of the personal-activity approach in psychology and pedagogy, are covered. Theoretical concepts related to the professional development of future professionals, in particular in the field of art education, are analyzed.

Professional development is considered in the article as a special type of activity aimed at self-improvement of the future teacher. Therefore, much attention is paid to the analysis of this phenomenon, its specificity. It is noted that professional development has a

certain structure. It occurs at certain stages, i.e. it is a "formation" of the individual, adequate to the requirements of professional activity, because it is the activity that sets the requirements for the individual, acts as a stimulus for its development.

Professional development of future musicians involves a close combination of personal and activity aspects; in the process of designing the educational process for future professionals in the field of music pedagogy it is necessary to focus on the individual as a goal, subject, result and the main criterion of its effectiveness.

Key words: *Methodological approach, personal-activity approach, personality, activity, professional development, professional training, future specialist in the field of music pedagogy.*

Лісовий Вадим Анатолійович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна). E-mail: v.lisoviy@chnu.edu.ua

Лисовой Вадим Анатольевич – кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой музыки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, Украина). E-mail: v.lisoviy@chnu.edu.ua

Lisovyi Vadym Anatoliyovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Music, Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi (Chernivtsi, Ukraine). E-mail: v.lisoviy@chnu.edu.ua